

MTA BTK MŰVÉSZETTÖRTÉNETI INTÉZET
1014 Budapest, Országház u. 30. 1250 Budapest, Pf.: 29
Tel: +36-1-3750493, Fax: +36-1-3561849
E-mail: arthist@arthist.mta.hu
Honlap: <http://www.arthist.mta.hu>

I. A kutatóhely fő feladatai 2014-ban

- Művészettörténet-tudomány kézikönyv-sorozatának folytatása
- Újkori mentalitástörténet
- A 19. századi magyar építészet és műemlékvédelem szellemi és politikai háttere
- Múzeumok és modernizáció kapcsolata a 19. századi Erdélyben
- Kortárs művészetelméleti forráskiadási tevékenység
- Gyűjteményfejlesztési és digitalizációs tevékenység

II. A 2014-ben elért kiemelkedő kutatási és más jelentőségű eredmények

a) Kiemelkedő kutatási és más jellegű eredmények

- Művészettörténet-tudomány kézikönyv-sorozatának folytatása

Az Intézet 2012-ben újraindította a magyarországi és magyar művészet történetét a legújabb tudományos eredmények alapján feldolgozó vállalkozását, s 2013-ban megjelentette *A magyar művészet a 19. században. Építészet és iparművészet* c. kézikönyvet. E hiánypótló kötet a magyar művészet tán leginkább dinamikus időszakának korszakalkotó urbanisztikai és életmódbeli forradalmát foglalja össze, új, könnyebben kezelhető, a szakembereknek és a közönségnek is megfelelő módon. 2014-ben szerkesztés alatt állt a kiadvány második, a festészetet és szobrászatot bemutató kötete, valamint megtörtént az első kötet angol nyelvű változatának előkészítése. Az újraindítás kedvező tapasztalatai nyomán – alapfeladatainknak megfelelően – megkezdtük a magyarországi reneszánsz művészetének, valamint az elmúlt több mint fél évszázad (1945-2010) vizuális kultúrájának feldolgozását. A készülő kiadvány *A magyar művészet a 19. században. I. kötet. Építészet és iparművészet* című, az MTA BTK Művészettörténeti Intézet gondozásában 2014-ben megjelent kézikönyv folytatása. A második kötet követi az első tagolását: klasszicizmus (1800–1840), romantika (1840–1870) és historizmus (1870–1900) fejezetekre oszlik. A fejezetek első részében a művészeti intézményrendszert (oktatás, múzeumok, műgyűjtemények, művészeti közélet, stb.) mutatjuk be, majd a festészet, a sokszorosító médiumok és a szobrászat történetét tárgyaljuk. A műfajok szerinti ismertetést (történeti festészet, tájképek, életképek, portré, stb.) a műfaj egy-egy kiemelkedő műalkotásával foglalkozó képleírás gazdagítja. A kézikönyv tehát többféle módszert, feldolgozásmódot ötvöz: az intézménytörténetre, a műfaj történetre és az eseménytörténetre egyaránt hangsúlyt helyez. Megismerteti az olvasóval a történet- és művészettörténet-írás újabb irányzatainak (gender, képkutatás, tömegkultúra-kutatás, stb.) eredményeit, s figyelmet szentel a korábbi kézikönyvekben kevésbé feltárt területekre

(sokszorosított grafika, könyv- és sajtóillusztráció, egykorú eseményábrázolás, fotótörténet) is. A kiadványt kb. 800 reprodukció, képjegyzék, bibliográfiai apparátus és névmutató teszi szemléletessé. A kézikönyv mind az intézmény- mind a műfajtörténetnél kiemelt figyelmet fordít a külföldi előzmények, hatások és analógiák bemutatására, a magyar művészet nemzetközi kontextusba helyezésére.

- Gyűjtéstörténet az újkori Magyarországon

Az intézet kutatásainak középpontjában az újkorban kialakult, s napjainkra gyakran határon túlra került főúri, főpapi gyűjtemények kutatása áll. Az intézet egyik tudományos munkatársa a 17. század elejének egyik legjelentősebb emléke, Lippay György pozsonyi érsekkertje kapcsán jutott új eredményre: a kert létrehozásában fontos szerepet játszó személyek a korabeli természettudományok (részint a jezsuita rend kötelékében tevékenykedő) művelői közül kerültek ki. Az eredmények rávilágítanak arra, hogy a bécsi és nagyszombati egyetemen tevékenykedő, részben fontos római kapcsolatokkal rendelkező, az érseki udvarban is megjelenő tudósok – köztük Zacharias Traber (1611–1679) matematikus, Gervasius Mattmiller (1593–1668) császári udvari mérnök és optikus, valamint a polihisztor Ioannes Procopius Polycarpus Bonannus (1610?–1664) – körének szellemi-tudományos beágyazottságát, annak jelentőségét a kert létrehozása tekintetében, továbbá az érsekkert kialakítását meghatározó megrendelői elképzeléseknek a római bíborosi körök által kultivált szellemi áramlatokkal és divatjelenségekkel való szoros, több esetben a mintakövetés példáiban megnyilvánuló összefüggéseikre. A kutatómunka további egyik fontos eredménye a 17. század elején kialakult érseki gyűjtemény mindaddig teljességgel hiányzó inventáriumszerű forrásainak feltárása.

Az intézet tudományos főmunkatársa kutatásokat végzett a 16. századi *all'antica* udvari reprezentációval kapcsolatban, egy tudományos munkatársa pedig kutatásokat folytatott a reneszánsz udvari ünnepek szöveges és illusztrált forrásai, dekorációi és efemer építményei tárgykörében. A PALATIUM Research Programme és a Society for European Festivals Research kutatásába kapcsolódva kiegészült az intézet 2013-es efemer építészetel kapcsolatos nemzetközi kutatása is új eredményekkel gazdagodott az efemer építészetnek az udvari reprezentációban betöltött szerepe.

Az intézet tudományos főmunkatársa a Szlovákia területén fekvő főúri kastélyok berendezésének vizsgálatára irányult, elsősorban a *Národná kultúrna komisia* pozsonyi Műemlékvédelmi Hivatalban őrzött iratanyagára támaszkodva. A bizottság 1947–1950 között működött; kifejezetten abból a célból hozták létre, hogy megszervezze az 1945-ben államosított javak kezelését és újrahasznosítását. Pályázatomban egyik ideiglenes raktárunk, a csákányi kastély állományának nyomon követésére vállalkoztam. Ide mintegy tizenegy felvidéki kastélyból érkeztek műtárgyak (Bős, Szomolány, Tavarnok, Galgóc, Vedród, Alsókorompa, Nagymánya, Vágluka, Gimes, Besenyőpetőfalva, Felsőbodok). 2014-ben feldolgozta a teljes csákányi kastélyra vonatkozó iratanyagot, majd az így nyert tárgylista alapján kezdett neki azon kastélyok kutatásának, ahonnan érkeztek műtárgyak Csákányba. Ezzel párhuzamosan figyelem azt is, hová kerültek innen a tárgyak 1952–1953 folyamán – a szállítási jegyzékekből ugyanis az derül ki, hogy – egyelőre tisztázatlan okokból – végül nem a teljes állomány jutott el a Szlovák Nemzeti Galériához. A kutatás első évében három különböző múzeum anyagában mintegy hetven festményt azonosított.

Az intézet tudományos segédmunkatársa *Gróf Waldstein János (1809, Nagymegyér - 1876 Bécs) politikus, művészetszervező és műpártoló főúr élete és munkássága* kapcsán végez kutatásokat a brnoi *Moravský zemský archiv* gyűjteményében, a Kálnoky család levéltárában megtalált Waldstein-naplók (1831-34, 1849-55, 1859-63) értelmezése és olvasása szolgált kiindulópontul számos további kutatási irányhoz. A számos adalékot szolgáltatnak, főként a

Bécsben élő magyar arisztokrácia kapcsolati rendszeréhez, hétköznapi életéhez és szokásaihoz. Az 1830-as években szerzett ismeretségek jelentősek a bécsi művészekkel és a művészeti élet szervezőivel, ugyanakkor családi kapcsolatai és őseitől örökölt képzőművészeti tárgyak és hitbizományként megszerzett gazdag uradalom szintén tovább rétegezik a téma fő irányvonalát. Az intézeti posztdoktori ösztöndíjasa a Károlyi család nagykárolyi kastélyának és műgyűjteményeinek 18. századi forrásanyagát feltárását és feldolgozását folytatta. A felkutatott források közül kiemelkedő 13, változó terjedelmű és forrásértékű 18. századi leltár és feljegyzés.

- A 19. századi magyar építészet és műemlékvédelem szellemi és politikai háttere

Az intézet építészeti vonatkozású kutatásai 2014-ben két jelentős életműhöz kapcsolódtak elsősorban. „*Életmódja: építész*” címmel tudományos konferenciát szervezett Ybl Miklós születésének 200. évfordulójára alkalmából 2014. április 8-9.. Budapest Főváros Levéltára, a BME Építészettörténeti és Műemléki Tanszék együttműködve a Forster Gyula Nemzeti Örökséggazdálkodási és Szolgáltatási Központ – Építészeti Múzeummal és a Hild-Ybl Alapítvány. Ybl Miklós esetében az életmű átvizsgálása főleg a művek hitelességének a kérdésére irányult, tekintettel arra, hogy számos épület esetében Ybl szerzősége nem dokumentált, mégis neki tulajdonítják. A konferencia előadásainak a többsége az Intézet folyóiratának, az *Ars Hungaricának* a 2014. 4. számában jelent meg. A további előadások az *Acta Historiae Artium* 2014. évi számában, illetve az *Ybl-épületsorsok az Unger-háztól a Kálvin térig* (Budapest Főváros Levéltára, 2014.) jelentek meg.

A „*Lechner. Nemzetközi tudományos konferencia Lechner Ödön halálának 100. évfordulója alkalmából*” című nemzetközi konferenciát az Iparművészeti Múzeum társszervezésében valósult meg. A 29 előadó Magyarországon kívül Németországból, Ausztriából, az U.S.Á-ból, Angliából, Skóciából, Lengyelországból, Csehországból és Hollandiából érkezett. Lechner Ödön esetében az életmű egészének az értékelése kívánczított újabb áttekintésre, tekintettel arra, hogy az életmű hiteles és tudományos igényű feldolgozása még nem történt meg. A kutatás arra irányult, hogy megpróbálja áttekinteni és helyén kezelni az eddigi publikációkat, és ennek nyomán nemcsak összegezni az eddigi eredményeket és gyakran egymásnak ellentmondó nézeteket, hanem az eddigi ismeretek birtokában felrajzolni egy újabb, koherens, a magyar és a nemzetközi kontextusba illeszthető pályaképet. Különös figyelmet fordítottunk a Lechner által vélhetően használt kortárs, elsősorban az indiai és a perzsa művészetről szóló publikációkra, amelyek egyes műveinek, elsősorban az Iparművészeti Múzeumnak a tervezésénél vett figyelembe. A konferencia előadásai külön kötetben történő megjelentetése (angol nyelven) folyamatban van. A konferencia első napján nyílt meg a „Lechner, az alkotó génusz / Lechner, a Creative Genius” c. kiállítás az Iparművészeti Múzeumban, melynek az MTA BTK Művészettörténeti Intézete tudományos tanácsadójának koncepciója alapján valósult meg.

Az intézet tudományos segédmunkatársa több éves művészettörténeti kutatómunkájának eredményeként újult meg a budavári Nagyboldogasszony plébániatemplom, ismertebb nevén a Mátyás-templom. A műemléki helyreállításban nélkülözhetetlen és felhasznált tudományos eredményként feltárta a Schulek féle helyreállítás építéstörténetét feltárta, azonosította Storno Ferencnek a Mátyás-templomba készült egyik, eddig ismeretlen célú tervét Sopronban, valamint több archív fotót talált egyéb lappangó tervekről, teljes egészében feltárta a tervezés forrásanyagát. Fontos politika és kultusztörténeti eredménye volt tevékenységének III. Béla 1898. évi újratemetésének körülményeinek feltárása és azon levéltári bizonyítékot feltárása, melyek a Szent Jobb ereklyének az elkészült Mátyás-templomba történt áthelyezésére vonatkoznak. A „restaurált” templom koronázó és egyben királyi temetkezőhelyszíneként valamiképpen a székesfehérvári Szűz Mária

prépostsági templom nyomdokába lépett volna. A tervanyag elemzésével sikerült elkülönítenem néhány, a templomban fennmaradt középkori fejezetet, amelyek pontosítják nem csak a templom építéstörténetét, de alapvetőek a középkori egyházi muzeológia szempontjából is. Feltárta a Mátyás-templom tervek „másfél tornyos” változatának eredetét: Henszlmann Imre 1876-ban közölt egyik recenziójában a Schedel krónika Buda látképén a templom mellett látható, azóta bizonyítottan a domonkos templom tornyaként azonosított nagyméretű, négy saroktornyos épületet az eredeti Béla-toronyként vélte.

- Múzeumok és modernizáció kapcsolata 19. századi Erdélyben

A Gyáni Gábor vezetésével működő, *Művészetek és tudomány a nemzetépítés szolgálatában a 19. századi Magyarországon* (MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont) OTKA-projektben a Művészettörténeti Intézet részéről két tudományos munkatárs vesz részt építészettörténeti és iparoktatás-történeti kutatásokkal. Az intézet tudományos munkatársa OTKA kutatás keretében vállalt 19. századi magyar ipariskolai, iparmúzeumi kutatások keretében a Kolozsváron a valamikori Erdélyrészi Iparmúzeum anyagát kutatta. Ez a múzeum őrzi az 1926-ban megszűnt Kolozsvári Iparmúzeum anyagát, többek között Vadona János nevéhez fűződő, az 1880-as évek közepéről származó, jelentős és teljesen ismeretlen japán és kínai kézműipari és iparművészeti tárgyakat, kerámia és bútortanyagot, illetve kisebb részben népi játékokat és századfordulós iparművészeti gyűjteményt. A leltárkönyvek alapján beazonosított a mintegy száz tárgyról fotódokumentáció készült.

A valamikori zalatnai Kőcsiszoló és Kőfaragó Iskola padlásán szerencsés módon megőrződött egy jelentős, kőfaragványokat, gipszmintákat és gipszöntvényeket magába foglaló mintagyűjtemény, amely kivételes módon illusztrálja az iskola századfordulós módszertanát. A tárgy együttes a Babes-Bolyai Tudományegyetem művészettörténeti Tanszékével és kőrestaurátorok közreműködésével közösen dokumentálta, biztonságos, műtárgyvédelmi szempontból optimális elhelyezéséről gondoskodott. Megfelelő bemutatásukról egyeztetések kezdődtek Zalatna polgármesterével. Csongor kőrestaurátorokkal egy hét alatt összegyűjtöttük a tárgyakat az iskola padlásán, majd tisztítást követően átszállítottuk egy e célra rendelkezésre bocsátott száraz, védett terembe. A töredékek egy részének összeillesztése után elvégeztük elsődleges nyilvántartásba vételüket, rögzítettük adataikat. A végig dokumentált folyamat eredményeként 270 egyedi tárgy (gipszmodell, épületplasztika modell és vizsgamunka, szobormodell, síremlék és sírkő plasztikák), illetve tárgytöredék, valamint 22 doboznyi egyelőre azonosítatlan töredék került elő. A zalatnai iskola részben jogutódja a székelyudvarhelyi Agyagipari és Kőfaragó Iskolának, amely ilyen módon Erdély két eltérő kulturális közegében tanúsítja a Monarchia korában egykori építőművészeti gyakorlatát. A székelyudvarhelyi múzeumban tanulmányozta a város melletti egykori Szentimre faluban nemrégiben előkerült kőfaragászati mintadarabokat, amelyek a zalatnai agyaghoz hasonlóan az iskola munkamódszerét illusztrálják kivételes komplexitásban.

A kutatási program keretében felmérte a Marosvásárhelyen a Maros Megyei Múzeum gyűjteményében lévő valamikori Székelyföldi Iparmúzeumból az intézménybe bekerült tárgyakat, melyek között számos nemrégiben előkerült nem feldolgozott, publikálatlan darab is volt. A marosvásárhelyi kutatás egyik jelentős eredménye volt, hogy a Kiss István építész által tervezett egykori Székelyföldi Iparmúzeum épületének főhomlokzati szoborcsoportjáról, - Róna József alkotásáról, s egyben a kiegyezés utáni Erdély egyik legkorábbi épületplasztikai együtteséről - a városi tűzoltóság közreműködésével egy létrás kocsirol sikerült első ízben olyan fotósorozatot készíteni, amely a további kutatás, feldolgozás, illetve restaurálás alapját képezheti. A kutatás eredménye, hogy számos erdélyi helyszínen sikerült leltárba venni olyan

nemrégiben előkerült tárgye gyűtéseket, amelyek alapvetőek nem csak az ipariskolai-
iparmúzeumi kutatás, hanem a határon túli magyar kultúrkinés szempontjából is.

- kortárs művészetelméleti forráskiadási tevékenység

Az intézet kortárs művészeti kutatócsoportja két hiánypótló olvasókönyv összeállításán dolgozott egyrészt a hazai, másrészt a nemzetközi művészettörténész és kultúrakutató szakma, valamint a nagyközönség számára. Az egyik kötetben az újabb művészettörténeti és kultúratudományi irányzatok legfontosabb nemzetközi publikációit gyűjtik össze, majd fordítás és kommentárokkal történő ellátásuk következik. A kötet célja nemcsak az lenne, hogy egy hiánypótló, magyar nyelvű összefoglalót adjon a művészettörténet és a kultúratudomány legfontosabb kortárs trendjeiről egyrészt a szakma, másrészt a felsőoktatás számára, hanem az is, hogy kialakuljon, illetve megerősödjön ezen trendek művészettörténeti recepciója. Az év folyamán a kutatócsoport kidolgozott egy narratívát a kötet számára, ami a kultúra- és a társadalomtudományok területén lezajlott fordulatokra épül a „linguistic turn”-tól a „gender” és a „social turn”-ön át a „pictorial” és a „discursive turn”-ig. A kutatócsoport tagjai egy-egy „turn”, avagy paradigmaváltás reprezentatív tanulmányaiból válogatják ki az általuk legfontosabbnak ítélt szövegeket és ezek elé egy a paradigmaváltást értelmező tanulmányt írnak.

A másik kötet célja a különféle művészettörténeti és kultúratudományi paradigmaváltások régiós hatásának feltérképezése egy közép-európai együttműködési háló keretében. Az év folyamán szervezett konferencia és az ahhoz kapcsolódó több kisebb előkészítő workshop-on, ahol régiókn jeles művészettörténészei és kultúratudósai eredményei alapján válik megismerhetővé, hogy az egyes közép-európai országokban milyen volt a paradigmaváltások recepciója és hatása a kultúra és a tudomány különféle szegmensein belül. A konferencia és a workshopok előadásai alapján készülő tanulmánykötetben a régió kortárs, művészettörténeti és kultúratudományi irányzatait és folyamatait foglalja össze.

- Gyűjteményfejlesztési és digitalizációs tevékenység

Az intézet működésében nagyon fontos szerepet játszanak gyűjteményei: az Európa-szerte unikális, több százezer tételt számláló Magyar Művészek Lexikona, a művészek és művészettörténészek dokumentumait gyűjtő Adattár, a jelentős hányadban már digitalizált Fotótár és Levéltári Gyűjtemény. Az intézet kezelésében lévő gyűjteményeket (Adattár, Lexikongyűjtemény, Fotótár, Levéltári Regesztagyűjtemény) az év során 272 kutató kereste fel személyesen, az előrehaladott digitalizációs programunknak köszönhetően folyamatosan nő a különböző gyűjtemények anyagaival kapcsolatos online lekérdezések száma is. Az online elérhetőség és kutathatóság érdekében 161.373 cédula rendezése és szkennelése történt meg, amelyből 113.000 darab online elérhető a kutatók számára.

A számos kiállítás esetében fontos forrásnak számít, ilyen volt 2014-ben Kolozsváry Mariann Bálint Endre életmű-kiállítása a Magyar Nemzeti Galériában. A Thieme-Becker örökébe lépő De Gruyter művészlexikon magyar művészekről szóló szócikkei nagy részt a Lexikon-gyűjtemény anyagán alapulnak. A gyűjteményt elsősorban a 20. századi művészet kutatói látogatják. A kutatók tudományos publikációikhoz, ismeretterjesztő műveikhez, doktori disszertációikhoz és szakdolgozataikhoz gyűjtenek anyagokat és információkat.

Az évek óta elhanyagolt pecsétgyűjtemény az intézet egy tudományos főmunkatársa és tanácsadója megkezdte az állomány revízióját, illetve a korábbi években kiemelt darabok visszahelyezését a helyükre. Egy nem intézeti kolléga átadott a gyűjtemény számára egy

unikális darabot, a királyi kettőspeccét Münchenben őrzött, 19. századi hamisított peccsnyomójáról készült két szilikonmásolatot.

A Pszichiátriai gyűjteményben a Jakab Irén hagyaték részét képező audio-kazetták digitalizálása elkezdődött (MTA Zenetudományi Intézet), az audiovizuális anyag digitalizálásának lehetőségeiről a CEU főlevéltárosával kezdeményeztünk megbeszéléseket

A Művészettörténeti Intézet négy jelentős forrásokat tartalmazó gyűjteményei közül a Fényképtára és a Regesztagyűjteményének állományának digitalizálása az utóbbi egy évben jelentős mértékben előrehaladt. A Fényképtár jelenleg online elérhető állomány Fényképtárban őrzött „D” jelű mintegy 7400 képet tartalmazó diapozitívot jelent, amely a 20. századi anyag kivételével, ellenőrzött adatokat tartalmaznak. A honlapon található fotók, a 20. századi anyag kivételével, jelenleg ellenőrzött adatokat tartalmaznak. A jelenleg feltöltésre előkészítés alatt lévő állomány a „B” jelű 9400 db pozitív felvételt tartalmazó anyag leltárkönyveinek adatbevitelére, begépelésére jött létre. A Fényképtár leltárkönyveinek feldolgozása 2014. január és szeptembere között készült el. Időközben teljessé vált a „B” jelű 9400 db pozitív felvételt tartalmazó leltárkönyvek begépelése is, valamint megtörtént a teljes anyag digitalizálása és rendszerezése. A „B” anyag leltárkönyv begépelésének adatait jelenleg az intézet tudományos segédmunkatársa ellenőrzi szakmailag. Ennek végeztével, várhatóan 2015 tavaszán a teljes állomány feltöltése és online elérhetővé tétele lehetővé válik. A fekete-fehér negatív állományt 65.900 darabból áll. Időközben elkészült a teljes anyag leltárkönyveinek begépelése, ezzel párhuzamosan folytatódik a felvételek digitalizálása, jelenleg hozzávetőleg az állomány fele áll rendelkezésünkre digitálisan.

A Levéltári regesztagyűjteményben jelenleg online elérhető állománya, a regesztagyűjtemény legnagyobb állománya, az A-I A jelű, a Magyar Országos Levéltárban őrzött és az A-II jelű, Budapest Főváros Levéltára iratairól készült iratokról készült mintegy 120.000 regeszta. melyeknek feldolgozását és online elérhetővé tétele a Manda közreműködésével valósult meg. A feldolgozott állományok a Művészettörténeti Intézet honlapjára is felkerültek. 2014-ben megindult a családi levéltárak feldolgozása is. A regeszták digitalizálását azok rendszerezése előzte meg, ilyen módon a papír alapú állomány, és a digitalizált, online módon rendelkezésre bocsátott anyag is rendezettnek tekinthető.

b) Tudomány és társadalom

Az intézet kezelésében lévő Művészeti Gyűjteményben egy időszakos kiállítás nyílt *Ybl. Az Akadémia bizalmi építész* címmel, 2014. április 8-tól június 8-áig. A kiállítást kiadvány, illetve tudományos konferencia kísérte, utóbbi „Életmódja: építész” címmel MTA BTK Művészettörténeti Intézet és Budapest Főváros Levéltára együttműködésében. Az Akadémia palotája, illetve a Művészeti Gyűjtemény, szakvezetés keretében ugyancsak látogatható volt a Kulturális Örökség Napja alkalmából megrendezett *Historizmus* című programon, amelyen mintegy 600 látogató vett részt.

Ezzel párhuzamosan megvalósult az Állandó kiállítás egyes részeinek újrendezése az intézet tudományos munkatársa közreműködésével 2014 őszén, úgymint Nagyterem, Széchenyi-emplékszoba (tárlók), Kisfaludy Károly kiállítási egység (fal és tárló), valamint az új állandó érem-kiállítás előkészítése az intézet tudományos segédmunkatársa munkájával. Emellett megkezdődött a Művészeti Gyűjtemény régi iratanyaga rendezése, irattárrá fejlesztése.

A Petőfi Irodalmi Múzeum és az MTA BTK Művészettörténeti Intézetének együttműködésében az intézet tudományos munkatársa megrendezte *A zsoldártól a rózsaszín regényig - Fejezetek a magyar női művelődés történetéből* című kiállítást. A kiállítás kísérőkiadványaként megjelent tanulmánykötet 11 szerző 12 tanulmányával, illetve több mint 200 illusztráció segítségével ad képet a 16-19. századi hazai női művelődés néhány fontos

csomópontjáról. A kiállítás interdiszciplináris jellegével összhangban a tanulmányok megírásában több tudományág és társintézmény neves kutatói közreműködtek. A kiállítás és a kísérő kiadvány szorosan kapcsolódik a társadalmi nemek történetével foglalkozó gender kutatásokhoz is. A kiállítás több rádió és televízió műsorban került ismertetésre és valamint egy vetített képes ismeretterjesztő előadásra is sor került a témával kapcsolatban a Magyar Történelmi Szalon rendezvényén.

A középkori kutatócsoport munkája keretében folytatódott a középkori Magyarország síremlékei katalógusának gyűjtő- és szerkesztő munkája az intézet tudományos tanácsadójának vezetésével. Az országszerte több helyszínen zajló, jelentős középkori épített örökség feltárásában és restaurálásában is részt vettek az intézet munkatársai. Egyik tudományos munkatársa az 1200 körüli építészet és épületszobrászat egri és Egerhez kapcsolódó – kelet-magyarországi –, valamint óbudai emlékanyagának kutatásában működött közre, egy másik tudományos munkatársa a magyarországi szentkultusz vizsgálatában ért el új eredményeket. Ezekben a témakörökben az év folyamán elkészült több terjedelmesebb tanulmány kézírata a „Medium regni” kutatási program kiadás alatt álló tanulmánykötete számára, a Művészettörténeti Értesítőbe, a „A Mátyás-templom évszázadai” kiállítási katalógusba, az Archaeolingua Kiadó angol nyelvű Visegrád-monográfia sorozatának harmadik kötete számára, a 2014-ben a Magyar Nemzeti Múzeumban rendezett Szent István-rend kiállítás katalógusába.

III. A kutatóhely hazai és nemzetközi kapcsolatai

Az intézet szoros kapcsolatokat ápol a diszciplína két legjelentősebb nemzetközi szervezetével, a CIHA-val (Művészettörténészek Nemzetközi Bizottsága) és RIHA-val (Művészettörténeti Intézetek Nemzetközi Szövetsége). Részt vesz ez utóbbi vállalkozásában, a RIHA Journal nevű nemzetközi online szakfolyóirat megvalósításában.

Az intézet egyik tudományos tanácsadója a 2014 november végi Lechner-konferenciát nagyszabású kísérő *Lechner, az alkotó génius* című kiállítás létrejöttében tudományos főtanácsadói és társszervezői szerepet vállalt az Iparművészeti Múzeumban (nyitva 2015. május 31-ig). A kiállítást kísérő *Lechner, az alkotó génius* című kiadvány, magyar és angol nyelven, két külön kötetben jelent meg.

2014. szeptember 5-én Pécsen tudományos konferencián szerepelt a Pszichiátriai Gyűjtemény két tudományos munkatársa. A konferencia anyaga, tanulmányaink a *Psychiatria Hungarica* különszámában jelennek. Ugyanők a pécsi pszichiátriai és pszichoterápiás klinika pszichiátereivel (Dr. Tényi Tamás, Dr. Simon Mária) további közös kutatásokat (kezelték írásai) és kiadványt terveznek. 2014 januárjában a budapesti Tárt Kapu Galériában rendeztek tematikus kiállítást gyűjteményünk és a Pécsi Tudományegyetem ÁOK Pszichiátriai és Pszichoterápiás Klinika művészeti gyűjteményének (Reuter Camillo gyűjtemény) anyagából, *Alternatív világok* címmel. A gyűjteményi kutatásokon alapuló kiállítás „*Nem művészkórház, de...*” címmel a Gyűjtemény kiállítóterében 2014. október 2-án nyílt meg mint állandó, tematikus kamaratárlat. E kiállítás kapcsán az *Artmagazin* decemberi számában egy gyűjteménytörténeti cikk jelent meg. A gyűjtemény a kortárs emlékezet kutatásában is részt vesz, a hajdani „Lipót” épületéről készülő dokumentumfilm elkészítése kapcsán, együttműködésben Keserue Zsolt képzőművésszel. A gyűjtemény munkatársai 2014-ben Majtényi Katalin pszichiáterrel interjút készítettek, amely az MTA Szociológiai Intézetében őrzött, hajdani lipótmezői orvosokkal készült interjúk sorát egészíti ki.

Ugyancsak a Pszichiátriai Gyűjtemény munkatársai párizsi tanulmányútjukon során részleteiben megismertük a párizsi *Sainte-Anne központi pszichiátriai kórház* művészeti gyűjteményének nemzetközi anyagát és szakmai együttműködést alakítottak ki *Anne Marie Dubois* pszichiáter asszonnyal, e gyűjtemény vezetőjével. A párizsi és a budapesti gyűjtemény

mind gyűjtőkörében, mind történelmi távlataiban hasonlóságot mutat. A két gyűjtemény között csere-kiállítás megszervezése folyamatban van.

2014-ben folytatódott Bogyay Tamás (1909–1994) Intézetben őrzött hagyatékának (kéziratok, jegyzetek, fotók, különlenyomatok, könyvek) feldolgozása, rendezése, digitalizálása. A hagyaték egy részének feldolgozása a Münchener Magyar Intézettel (UIM Regensburg) 2009-ben kötött megállapodás keretében folyik. Bogyay Tamás hagyatékában lévő, középkori magyarországi műemlékekre vonatkozó 1930-as években készült, kiemelkedő jelentőségű archív fényképanyag és képeslapgyűjtemény meghatározását, katalogizálását és részletes feldolgozása folytatódott. Az év során elkészült a képeslapgyűjtemény digitalizása és adatbázisba való felvitele. E mellett folytatódott Bogyay Tamás művészettörténészekkel, többek között Csemegi Józseffel, Entz Gézával, Dercsényi Dezsővel, Deér Józseffel folytatott levelezésének tudományos feldolgozását és kiadásra való előkészítést.

Az intézet tudományos főmunkatársa a nacionalizmus és művészet kapcsolatában végzett alapvető kutatásokat, elméleti szakértőként tagja volt a nemzetközi együttműködéssel, magyar, cseh, szlovák, lengyel, török partnerek részvételével megvalósult *Privát nacionalizmus* projektnek. A kutatási projekt keretében részt vett a vándorkiállítás és konferencia-sorozat koncepciójának kialakításában, workshopokat szervezett és elméleti felvezető szövegeket írt az egyes kiállítások (Prága, Kassa, Pécs, Drezda) katalógusaiba. A kutatás keretében nemzetközi felkéréseket kapott a magyar kortárs művészeti szcéna bemutatására; a nemzetközi AICA felkérésére a kritika állapotáról írt, az e-flux folyóirat nacionalizmussal foglalkozó különszámába szintén a hazai viszonyokról adott áttekintést.

Az intézet egyik tudományos munkatársa személyén keresztül szoros kapcsolatokat ápol a diszciplína két legjelentősebb nemzetközi szervezetével, a CIHA-val (Művészettörténészek Nemzetközi Bizottsága) és RIHA-val (Művészettörténeti Intézetek Nemzetközi Szövetsége). Részt vesz ez utóbbi vállalkozásában, a nemzetközi online szakfolyóirat megvalósításában, valamint a RIHA online journal local editoraként is dolgozik. A folyóirat öt éves működésére hivatkozva a Zentralinstitut für Kunstgeschichte elérte, hogy a folyóiratot besorolják a szakmai impaktfaktorral rendelkező szaklapok sorába (RIHA Journal accepted for ERIH plus). Az Association des Anciens Boursiers du Gouvernement Français vezetőségi tagjaként a budapesti Francia Intézettel együttműködésben kulturális programok szervezésében és megvalósításában vesz részt, a 2014. decemberi közgyűlés óta az AABGF alelnöki tisztségét is betölti. Az intézet tudományos segédmunkatársa az Európai Roma Kulturális Alapítvány kuratóriumának elnöke és ügyvezetője és A Gallery8 – Roma Kortárs Művészeti Tér szakértői tanácsának tagja.

A határon túli intézményekkel fennálló kitűnő intézményközi kapcsolatok egyik eredményeként a Mednyánszky Lajos olvasókönyv második kötetéhez kapcsolódtak azok a levéltári kutatások, a naplók, levelekkel kapcsolatos filológiai tevékenységek, amelyek, a Szlovák Nemzeti Galériával együttműködésben magyar és szlovák nyelven is megjelenő, Mednyánszky Lajos eddig feltáratlan pozsonyi és lőcsei hagyatékát fogja tartalmazni. A kötet, kiegészül a Czóbel-családról, Justh Zsigmondról, Katona Nándorról szóló korabeli recepcióval együtt.

Az intézet egyik tudományos munkatársa elkészítette a John Brampton Philpot elefántcsont faragvány másolatokról készített fényképsorozata - *John Brampton Philpot's photographs of fictile ivory* című kiadvány kéziratát. Az ennek eredményeit közlő magyar és angol nyelvű kiadvány a firenzei Museo Nazionale del Bargello közreműködésével fog megjelenni, a Bargelloban őrzött Philpot-fényképsorozattal együtt. Mivel a Magyar Nemzeti Múzeumban a 173 tételes Philpot sorozatnak csak 151 darabja található, a nemzetközi tudományos együttműködés keretében a Bargelloban őrzött fényképekkel lehetőség nyílik az európai műtárgyfényképezés történetében kiemelkedő fontosságú teljes sorozat bemutatására, a Philpot által kialakított rendszer megőrzésével.

Az intézet és az ELTE Művészettörténeti Intézetének együttműködésében valósult meg a *Magyar művészettörténet, magyar művészettörténészek a vészkorszakban* című konferencia 2014. november 11-én, amelynek konferenciakötete rövid időn belül megjelent. A konferencia maga egy olyan többéves historiográfiai kutatási projekt egyik etapja, aminek kiindulópontját a Gerevich Lajos és Zádor Anna-kutatások, illetve az ötkötetes tudománytörténeti kézikönyv („Emberek és nem frakkok. A magyar művészettörténet-írás nagy alakjai.”) megszerkesztése jelentette. E konferenciára készülő kutatások másik vonulataként az intézet egyik tudományos főmunkatársa *Tolnay Károly* princetoni hagyatékát dolgozta fel. A hagyaték feltárásán túl az volt a kutatás célja, hogy értelmezze az emigráns szellemi létnek azt az állapotát, melyben Tolnay az Egyesült Államokban 1939 és 1948 között létezett. A magyar tudós sorsának kutatása más ottani kortárs emigránsokénak kontextusában arra is lehetőséget adott, hogy az emigránslétet távolabbi perspektívából szemlélve annak determináló erejére is rákérdezzen.

IV. A 2014-ben elnyert fontosabb hazai és nemzetközi pályázatok rövid bemutatása

Egy OTKA kutatási program keretében („*Adattár a magyarországi tárgykultúra történetéhez, 16–19. század*” és az „Isabel és Alfred Bader művészettörténeti kutatási támogatás révén vált valóra a 17. századi magyarországi kertművészet történetének talán legjelentősebb emléke: Lippay György primás (1600–1666) pozsonyi nyári rezidenciájának kertje keletkezéstörténetének feltárására irányuló kutatás.

Egy másik OTKA kutatás kapcsán a magyar főúri gyűjtemények forrásanyagának kutatása folytatódott a Zichy-, Károlyi-, Illésházy- és Esterházy családok levéltáraiban. Az említett levéltárakban elsősorban két család ötvöstárgyainak forrásai bizonyultak jelentősnek, valamint a kevésbé ismert, horvát eredetű Melith családét, akiknek kincstárában azonban Brandenburgi Katalin révén a Bethlen-kincstár darabjai mutathatóak ki. Utóbbi esetében a kutatás nem elsősorban a ma ismert frankói gyűjtemény állományára, hanem az oda került tárgyak provenienciájára irányult. Az anyaggyűjtés során mintegy negyven, eddig publikálatlan 16–17. századi forrás került elő, melyekben a Várday, Báthory, Thurzó, Oláh, Dersffy családok ötvöstárgyait inventálták – végrendeletek, hozományjegyzékek, tárház-összeírások stb. formájában. A szövegek átírását és feldolgozását 2014 őszén megkezdődött, a kutatás számottevően tudta gyarapítani a hercegi család gyűjteményeiről alkotott tudásunkat.

Ehhez a kutatáshoz és pályázathoz tartozóan az Intézet *Reneszánsz*-kutatócsoportja, egyik tudományos tanácsadó vezetésével a magyarországi reneszánsz művészet kézikönyvének az előkészítését végzi. Ennek részeként tovább folytattuk a Henszlmann Imre levelezés nyomtatott kiadásának munkálatait, amely során a tudós által írt, vagy neki címzett levelek számítógépre vitelét, szerkesztését és jegyzetapparátussal való ellátását végeztem. Egyik tudományos főmunkatársunk tagként bekapcsolódott az MTA BTK Történettudományi Intézet „Lendület” Szent Korona Kutatócsoportjának munkájába is, melynek keretében Bécsben kerültek elő eddig ismeretlen levéltári és könyvtári források a 16–18. századi magyar király-, illetve királyné-koronázásokra vonatkozóan.

V. A 2014-ben megjelent jelentősebb tudományos publikációk

Árpád Mikó: Über den Miniator der Wolfenbütteler Tolhopff-Corvine. In: *Corvina Augusta: Die Handschriften des Königs Matthias Corvinus in der Herzog August Bibliothek Wolfenbüttel*. Szerk. Zsupán Edina. Budapest, Országos Széchényi Könyvtár, 2014. pp. 223–255. <http://real.mtak.hu/20603/>

Edit András: Whose Nostalgia is Ostalgia? An Eastern Europe and Former Soviet Republics Survey Exhibition in the New Museum, New York. In *Curating 'Eastern Europe' and Beyond: Art Histories through the Exhibition*. Edited by Maria Orišková. Veda, SAS Publishing House, Slovak Academy of Sciences, Bratislava & Peter Lang International Academic Publishers, Frankfurt am Main, 2013, 165–171. <http://real.mtak.hu/id/eprint/19963>

Gulyás Borbála: Bocskay György kalligráfus antikva betűs síremlékfeliratai. All'antica reprezentáció I. Ferdinánd bécsi udvarában. In: *Művészettörténeti Értesítő* 63. 2014/2., 265–306. REAL: <http://real.mtak.hu/id/eprint/19927>

Miklós Székely: *Contemporary Art Museums in Central Europe Between International Discourse and Nation (Re)building Strategies*. Études du CEFREs, Nr. 17. Prága. <http://real.mtak.hu/id/eprint/19124>

Lővei Pál: *Egy 1358. évi dubrovniki sokpecsétes oklevél pecsétjei*. In: *Arcana tabularii. Tanulmányok Solymosi László tiszteletére I. kötet*. Szerk. Bárány Attila; Dreska Gábor; Szovák Kornél. Magyar Tudományos Akadémia; Debreceni Egyetem; Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kara; Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Budapest-Debrecen 2014. 131–145. [társszerző: Takács Imre] <http://real.mtak.hu/id/eprint/19888>

Orsolya Bubryák: Nachbildung, Reproduktion, Kopie: Zum Phänomen der "Wiederholung" in der Porträtkunst des ungarischen Barock In: *Prinzip Wiederholung: Zur Ästhetik von System- und Sinnbildung in Literatur, Kunst und Kultur aus interdisziplinärer Sicht*. Hg. von Károly Csúri, Joachim Jacob. Bielefeld: Aisthesis Verlag, 2015. pp. 213–251. (ISBN: 978-3-8498-1082-5) (REAL ID: 19830) <http://real.mtak.hu/id/eprint/19830>

Papp Gábor: *Önképalkotás és régiótudat. Magyarország, az európai építészeti diskurzus és a 19. századi szaksajtó*. In. „Képes világ” Tudományos konferenci a 19. századi magyarországi illusztrált sajtóról. szerk. Szvoboda Dománszky Gabriella. *Tanulmányok Budapest Múltjából*. XXXIX. Budapest, BTM, 2014. 305-316. <http://real.mtak.hu/id/eprint/20672>

Sisa, József: *Lechner, a Creative Genius*. Museum of Applied Arts – Institute of Art History, Research Centre for the Humanities, Hungarian Academy of Sciences. Budapest, 2014. MTMT: 2801674, <http://real.mtak.hu/19820/>

Ugry Bálint: Egy 17. századi főúri temetkezőhely. Nádasdy Ferenc országbíró és a lékai Ágoston-rendi templom Nádasdy-kriptájának kialakítása. *Művészettörténeti Értesítő* 63 (2014), 307–324. <http://real.mtak.hu/19334/>

Zsuzsa Sidó: The 'Díszmagyar' as Representation in the Andrassy Family in Late Nineteenth-Century Budapest. In Deborah Simonton, Marjo Kaartinen, Anne Montanach (szerk.): *Luxury and Gender in European Towns, 1700–1914*. New York: Routledge, 2014, 206–223. <http://real.mtak.hu/id/eprint/20682>